

УДК 303.43

СТРАТЕГІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Пуцентейло П.Р.,
к.е.н., доцент, докторант
Тернопільський національний економічний університет

ПОТОЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ ГАЛУЗІ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Головними завданням сучасного етапу розвитку економіки АПК є стабілізація і подальше нарощування обсягів виробництва тваринницької продукції, а на цій основі – послаблення залежності країни від імпорту м'яса, зокрема сумнівної якості, оптимізація споживання продуктів харчування тваринного походження з розрахунку на душу населення, створення сприятливих організаційно-економічних умов для ефективної роботи сільськогосподарських товаровиробників, покращення соціальної сфери села. Тому розвиток м'ясопродуктового підкомплексу АПК повинен стати одним з пріоритетних напрямів державної економічної політики. Його доцільно зорієнтувати на одержання позитивних кінцевих результатів діяльності. Проте слід визнати, що, незважаючи на вирішальну роль м'ясопродуктового підкомплексу у забезпеченні національної безпеки країни, темпи його економічного розвитку останніми роками є недостатніми, а потенційні можливості використовуються неповною мірою, що гальмує вирішення існуючих нині соціально-економічних і організаційно-технологічних проблем.

Україна має сприятливі природно-кліматичні умови для виробництва сільськогосподарської продукції та зокрема для успішного ведення скотарства. Вирощування ВРХ та виробництво м'яса завжди займало провідне місце в економічному потенціалі АПК України. М'ясо є одним з головних стратегічних товарів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливою складовою наукового дослідження процесу розвитку є розгляд формування і механізму функціонування галузі м'ясного скотарства. Це зумовлює необхідність ширшого розкриття місця і ролі галузі в структурі АПК. У вітчизняній науці їй присвячені праці М.В.Зубця, П.Т.Саблука, В.О.Пабата, С.С.Спеки, В.Я.Месель-Веселяка, М.К.Пархомця, А.М.Стельмащука, В.І.Власова, П.К.Канінського, П.С.Березівського.

Постановка завдання. З огляду на зазначене, метою представленої статті є формування цілісної концепції розвитку галузі м'ясного скотарства з урахуванням його ресурсного потенціалу та функціонального навантаження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим напрямом підвищення добробуту населення є забезпечення раціональних норм споживання основних продуктів харчування, серед яких чільне місце належить наявності в раціоні необхідної кількості м'яса та м'ясних виробів. М'ясо та інші продукти харчування належать до цінних ресурсів людської спільноти, оскільки задовольняють життєво необхідні потреби населення, без його існування неможливе. Ось чому стан агропродовольчої сфери, яка виробляє продукти харчування, її продуктивність і ефективність функціонування є нині одним з головних оціночних критеріїв прогресу цивілізації. Зважаючи на виняткове значення і незмінність продуктів харчування, їх наявний обсяг та асортимент – це не лише індикатори вирішення продовольчої проблеми, а

й наріжні камені, на яких ґрунтується національна безпека держави. Отже, наскільки потреби власного народу у високоякісних і високобілкових продуктах харчування задовольняються вітчизняним АПК, такою ж мірою гарантується і національна безпека держави. Сучасний стан розвитку АПК і зокрема сільське господарство зумовлює настання продовольчої кризи, що посилює соціальну напруженість в українському суспільстві.

Вчені вважають, що проблема продовольчого забезпечення населення і продовольчої безпеки залежить не лише від фізичної потреби у продовольстві різних груп населення, а й від рівня їх платоспроможності. Рівень продовольчої безпеки України знизився до критично небезпечної межі. Критично небезпечним вважається рівень споживання продовольства у половинному обсязі від науково обґрунтованих раціональних нормативів, до яких Україна наблизилась у 1988-1989 рр. Нині продовольча безпека України як з позицій ролі вітчизняної агросфери у формуванні структури споживання продуктів харчування, так і стосовно загальної величини забезпеченості основними з них внаслідок низької платоспроможності населення знизилась до критичного небезпечного рівня [1, 5-7].

Слід відмітити, що нині основною є проблема забезпечення продовольчої безпеки. Погіршення стану економічного розвитку України, зниження купівельної спроможності населення внаслідок постійного зростання цін на продовольчі товари призвело до скорочення їх споживання. Нині продовольча безпека – пріоритетний напрям розвитку України. Вирішальною умовою позитивного її вирішення є наявність розвинутого сільського господарства і харчової промисловості, які будуть спроможні не тільки забезпечити внутрішній ринок продуктами харчування, а й постачати їх на світовий продовольчий ринок. Продукція сільського господарства – це продукція постійного попиту, яка є фактором життєзабезпечення людей і зберігання їх здоров'я, а в економічному плані – постійне джерело надходження коштів до бюджету.

Особливе значення у забезпеченні країни продовольством має задоволення потреб населення у продуктах тваринного походження, серед яких провідне місце належить галузям м'ясного скотарства та свинарства. Через недостатню підтримку їх розвитку з боку урядових структур, низький рівень цін, застарілі технології в більшості аграрних підприємств вони є занедбаними або взагалі відсутні [2, 18]. Маючи відмінні природно-кліматичні умови й чудове географічне положення, Україна не мала б стикатися з проблемою продовольчої безпеки. За роки незалежності відбулося значне зменшення споживання основних продуктів харчування. Особливо це стосується м'яса і м'ясопродуктів, споживання яких скоротилося більше ніж у півтора рази [3, 3]. Слід враховувати, що попит і пропозиція на сільськогосподарську продукцію формуються під впливом стандартів харчування, що пропонуються, бажання споживати тільки високоякісну і здорову їжу, а також з урахуванням національних традицій та інше [4, 130]. В найближчій перспективі перед галузями тваринництва на перший план виступає завдання забезпечення населення продукцією на рівні раціональних норм споживання.

На нашу думку, галузь м'ясного скотарства на основі біологічних і економічних переваг має виняткове значення у розв'язанні продовольчої проблеми країни і доведенні норм споживання білкових продуктів до науково обґрунтованих норм.

Скотарство нашої країни пройшло довгий шлях розвитку та якісного перетворення. Процеси розвитку галузі м'ясного скотарства відбувалися у кінці 70-х початку 80-х років ХХ століття, проте недосконалість організаційно-економічних взаємовідносин між їх учасниками, з одного боку, так і низка суб'єктивно-об'єктивних причин зумовили згортання цих процесів. Під впливом аграрних реформ і економічних перетворень останніх десятиліть відбулися суттєві зміни в розвитку галузі м'ясного скотарства України, зокрема в спеціалізації і територіальній структурі, що зумовлено організаційними, природними, соціально-економічними і технологічними факторами. Розміщення галузі м'ясного скотарства концентрується в тих місцях, де для цього наявні найкращі соціально-економічні і природно-кліматичні умови. В даний час воно перетворилося на високотоварну галузь національної економіки, що базується на різних формах сільськогосподарського виробництва, що вступила в новий, більш високий етап розвитку, який здійснюється за допомогою спеціалізації і концентрації скотарства і переведення виробництва яловичини на промислову основу. Подальший розвиток спеціалізації і концентрації скотарства на основі

міжгосподарської кооперації і агропромислової інтеграції сприяє широкому впровадженню інтенсивних методів виробництва яловичини.

Скотарство, як найбільш складна і надзвичайно важлива галузь сільського господарства, є найважливішим індикатором стану тваринницької галузі взагалі [5, 19]. М'ясне скотарство – це спеціалізована галузь тваринництва, яка виробляє високоякісну яловичину для приготування стейків, біфштексів, консервів, ковбас та іншої продукції. Крім основних продуктів, від м'ясної худоби отримують міцну шкуру, субпродукти, органічні добрива та інші вироби [6, 4]. М'ясне скотарство – це самостійна спеціалізована галузь тваринництва головним завданням якої є виробництво високоякісної яловичини і міцної шкіри на основі розведення спеціалізованих м'ясних порід великої рогатої худоби [7, 154]. На думку С.С.Спеки, м'ясне скотарство, як самостійна галузь, може знайти широке розповсюдження в регіонах України, де є достатньо природних пасовищ [8, 203]. Слід відмітити, що скотарство не лише основний постачальник м'яса і молока, але й сировини для розвитку легкої промисловості, органічних добрив. Структура і спеціалізація скотарства відіграє основну роль у структурі тваринництва. На щільність розміщення великої рогатої худоби впливає і розповсюдження в тій чи іншій природній зоні, і забезпеченість кормами як природними, так і відходами, наприклад, бурякоцукрового виробництва [9, 34].

Виробництво м'яса яловичини і його подальша переробка є основними складовими галузі м'ясного скотарства, але вони не можуть ефективно функціонувати у відриві від інших галузей сільськогосподарського виробництва, без кооперування та інтеграції виробничих процесів в системі всього агропромислового комплексу. Тому галузь м'ясного скотарства є органічною складовою м'ясопродуктового підкомплексу АПК і питання формування її розвитку неможливо розглядати у відриві від питань розвитку і формування всього АПК. Виробництво м'яса яловичини функціонує в рамках м'ясопродуктового підкомплексу і має повний набір системних ознак: характерних структурою, входом, процесом, виходом, прямими і зворотними зв'язками. Тому віднесення цього підкомплексу до системних об'єктів цілком виправдано. Отже, галузь м'ясного скотарства являє собою складну виробничо-економічну систему, що формується під впливом політичних, економічних, соціальних, демографічних, організаційно-правових, науково-технічних і природних факторів і при дослідженні його функціонування необхідно використовувати системний підхід.

Розгляд галузі м'ясного скотарства в різних структурних аспектах показує, що структури м'ясопродуктового підкомплексу пов'язані між собою, тісно переплітаються і об'єднуються єдиним ядром – господарським механізмом підкомплексу і його складовою частиною – економічним механізмом, який включає економічні важелі і елементи управління. У сучасних умовах м'ясне скотарство в Україні та світі є одним із основних виробників важливих білкових продуктів, які відзначаються біологічною повноцінністю для організму людини. В умовах вступу нашої країни до СОТ, галузі необхідно довести свою життєздатність, можливість вести гідну конкурентну боротьбу на основі ефективного використання ресурсів в умовах ринку.

Отже, м'ясне скотарство України – це цілісний виробничо-господарський комплекс, який об'єднує підприємства, що займаються вирощуванням ВРХ, забезпечують доставку і збут продукції, відтворення племінних якостей, обслуговують потреби у машинобудуванні для тваринницьких ферм, беруть участь в науково-дослідних, проектно-конструкторських і технологічних розробках тощо. М'ясне скотарство – є однією з провідних галузей тваринництва, що належить до другої сфери АПК і тісно пов'язане з складовими першої та третьої сфер, головним завданням якої є виробництво м'яса великої рогатої худоби з метою забезпечення ринкової і власної внутрішньогосподарської потреби у ньому. Вся інша продукція, яка отримується при цьому виробництві, є або другорядною (телята), або побічною (шкіряна та фармацевтична сировина, гній). Особливостями галузі, що вивчається є розведення великої рогатої худоби з метою отримання основної продукції – м'яса, а головним завданням м'ясного скотарства є забезпечення потреб людини в м'ясі, а землеробства гноєм. Слід відзначити, що поняття “м'ясне скотарство” є також назвою одного з напрямків спеціалізації скотарської галузі. Так, у межах окремих сільськогосподарських підприємств і навіть районів структура стада досить чітко відображає виробничий напрям.

Сучасний ринок м'яса яловичини і телятини характеризується зменшенням обсягів виробництва, скороченням поголів'я тварин, збитковістю галузі, недостатнім використанням

виробничих потужностей переробних підприємств, низькою платоспроможністю населення, скороченням рівня споживання м'ясних продуктів. Так, наприклад, ціни на живу худобу та м'ясо в Україні у квітні 2010 р. не зазнали значних змін порівняно з попереднім місяцем. Закупівельні ціни м'ясокомбінатів перебували на наступному рівні: корови - 10,00-11,00 грн / кг живої ваги, бики – 13,00-13,50 грн / кг живої ваги. Мінімальний рівень цін на биків відгодівельних господарств становить 12,50 грн / кг [10].

Закупівельні ціни на худобу у населення складають 9,00-9,50 (корови) і 11,00-12,00 (бики). Ціни на яловичину залишилися на колишньому рівні: бики (напівтуші 95 +) – 24,00-24,50 грн / кг, ФСА, корови (напівтуші) – 21,00-21,40 грн / кг, ФСА. Ціни на телят для відгодівлі (6-8 місяців, вага до 200 кг) зараз складають 12,50-13,00 грн / кг, телята симентальської породи продаються за 14,00-14,50 грн / кг [10].

Отже, в Україні спостерігається негативні тенденції в розвитку тваринництва. Особливих складнощів набули ці процеси у м'ясному скотарстві – швидкими темпами воно згорталось у сільськогосподарських підприємствах і децю зростало у господарствах населення. Істотно підвищилися матеріальні й трудові витрати на одержання продукції галузі, внаслідок чого її виробництво збиткове, що в кінцевому підсумку замикає коло всіх негативних проблем, які склалися у галузі. Основними причинами є вкрай негативний вплив на вітчизняних товаровиробників руйнівних нерегульованих економічних процесів жорсткого ринкового змісту, несприятливий диспаритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, відсутність цивілізованого ринку збуту продукції та державної підтримки галузі, правова незахищеність сільських товаровиробників.

Сучасний етап розвитку виробничих відносин у м'ясному скотарстві вимагає розробки дійових механізмів і підходів, які б дали змогу підвищити ефективність виробництва, створити сприятливі інвестиційні умови, забезпечити конкурентоспроможність на споживчому ринку. Важливим при цьому є комплексне дослідження вказаних проблем. Більшість підприємств галузі знаходяться в кризовому стані. Це проявляється насамперед у збитковості виробництва, недостатніх обсягах і низькій конкурентоспроможності. Нинішня ситуація в галузі характеризується не просто зменшенням поголів'я, а невідновними втратами відтворювальної його частини – маточного поголів'я. Внаслідок складного фінансового стану паралізована робота племінних господарств, через зниження попиту цінні в генетичному відношенні тварини через комерційні канали надходять на м'ясокомбінати, оновлення стад у товарних господарствах не відбувається, руйнується добре відлагоджена свого часу система племінної роботи.

Досягти позитивних зрушень у розвитку і раціональному функціонуванні галузі м'ясного скотарства на подальшу перспективу неможливо без радикальної комплексної програми, що повинна враховувати стратегію і тактику організації галузі в сучасних умовах глобальної економіки. У зв'язку з цим слід розробити ефективну програму розвитку і функціонування галузі м'ясного скотарства на перспективу в Україні.

При обґрунтуванні перспектив розвитку м'ясного скотарства важливо врахувати такі чинники як природно-економічні особливості території, рівень і напрями спеціалізації та концентрації виробництва, розвиток і перспективи інтеграційних зв'язків у м'ясопродуктовому підкомплексі, заходи державної підтримки виробництва м'яса, зовнішня, передусім експортна, політика на його ринку. Ефективність функціонування галузі м'ясного скотарства повинно постійно зростати, підвищуючи її конкурентоспроможність. Національна аграрна політика в цьому напрямку повинна бути виваженою, коректною і стимулюючою, враховувати специфічні риси галузі, мати індивідуальний підхід і носити рекомендаційний характер. Загальнодержавна стратегія повинна ґрунтуватися на концептуальних засадах аграрної доктрини і законодавчих актів України.

Нині в державі назріли соціально-економічні умови для відродження й розвитку м'ясного скотарства як однієї з досить важливих галузей АПК. Про це переконливо свідчить вітчизняний досвід створення і функціонування ряду нових інтегрованих виробничих систем, у яких набувають тісного поєднання виробництво м'яса у сільськогосподарських підприємствах та його промислової переробка на м'ясокомбінатах. Аналіз свідчить, що найбільш слабкою ланкою в загальному організаційно-технологічному ланцюзі виробництва м'яса стало забезпечення галузі м'ясною сировиною.

Отже, одним із основних стримуючих чинників відродження й розвитку м'ясного скотарства в країні, як свідчить аналіз, стала занедбаність вирощування ВРХ на м'ясо, низька його ефективність, втрата сільськогосподарськими товаровиробниками економічного інтересу щодо розвитку галузі, значне послаблення її матеріально-ресурсної бази, істотне обмеження можливостей застосування сучасних ресурсозберігаючих технологій, ветеринарних препаратів тощо.

Розв'язання проблеми нарощування обсягів виробництва м'яса яловичини, підвищення її якісного стану, як переконливо доведено практикою діяльності багатьох нових формувань, полягає у розвитку вертикальної інтеграції господарств – товаровиробників м'яса ВРХ і промислових переробних підприємств, об'єднання їх економічних інтересів, спрямованих на одержання високої результативності.

Основу інтеграції у галузі м'ясного скотарства становлять виробництво м'яса яловичини і телятини та м'ясопереробна промисловість, щільність зв'язків між якими зумовлена організаційно-економічною і виробничо-технологічною взаємодією, що впливають з сутності ринкового механізму регулювання відтворювальних процесів. Територіальне поєднання галузі м'ясного скотарства, залежно від цільової функції технологічного процесу можна поділити на такі основні групи: перша – виробництво м'яса яловичини і телятини, друга – галузі промисловості, що переробляють м'яса яловичини і телятини, третя – система заготівель і реалізації продукції. Однією з форм організації економічних взаємовідносин галузі м'ясного скотарства та переробної промисловості є зміцнення і розширення прямих зв'язків останніми з агросферою. Поряд із постійно зростаючим значенням прямих зв'язків – від галузі м'ясного скотарства до переробної промисловості – посилюються зворотні зв'язки – від переробної промисловості до галузі м'ясного скотарства. Це відбувається завдяки органічній тісноті взаємозв'язків між ними, що зумовлено насамперед залежністю переробної промисловості у сировині від галузі м'ясного скотарства, розширення виробництва якого веде до поглиблення спеціалізації галузі м'ясного скотарства та підвищення її конкурентоспроможності.

Дослідження свідчать, що інтеграційні формування у галузі м'ясного скотарства нині не набули поширення, в основному через декілька головних причин:

- руйнації мережі спеціалізованих племінних господарств;
- недостатністю фінансових ресурсів господарств;
- слабким забезпеченням кормової бази;
- відсутність міжгосподарських об'єднань з вирощування і відгодівлі тварин.

В основу відродження і подальшого розвитку галузі м'ясного скотарства в Україні повинні бути закладені наступні принципи:

- повне забезпечення потреб внутрішнього ринку у високоякісному за споживчими властивостями м'ясом яловичини і телятини й продуктах їх промислової переробки;
- істотне збільшення виробництва галузі на експорт;
- використання наявного природно-економічного потенціалу територій для поглиблення спеціалізації у галузі з метою виробництва конкурентоспроможної продукції.

Досліджуючи перспективи розвитку м'ясного скотарства в умовах багатоукладності економіки, можна зробити висновок, що відсутність належної системи стимулювання праці в поєднанні з рядом інших причин суб'єктивного характеру не дозволяє розкрити технологічні переваги великих суспільних господарств, а високий рівень інтенсивності праці в приватному секторі не забезпечує бажаного ефекту через серйозні проблеми організаційно-технічного та фінансового характеру.

Висновки з даного дослідження. Економічна ситуація в галузі м'ясного скотарства, що склалася внаслідок спаду виробництва сировини, потребує змін у підходах до розв'язання назрілих проблем, опрацювання і впровадження принципово нової моделі функціонування цього сектора, яка б дала можливість у короткій термін стабілізувати виробництво і забезпечити передумови розвитку м'ясопродуктового підкомплексу.

Виробництво м'яса яловичини у перспективі повинне зростати за рахунок збільшення кількості поголів'я та приростів відгодовуваної худоби, нарощування обсягів виробництва м'яса в спеціалізованих сільськогосподарських підприємствах, на дрібних фермах, у селянських і фермерських господарствах. При цьому одним із важливих напрямів є

впровадження інноваційних технологій, що дають змогу зменшити затрати ручної праці та матеріальних ресурсів.

Основними завданнями і напрямками в організації раціонального розвитку галузі м'ясного скотарства є:

- використання природних кормових угідь і культурних пасовищ для випасання худоби;
- оптимізація кормової бази для відгодівлі тварин;
- інтенсивне вирощування і відгодівля всього та над ремонтного поголів'я молодняку великої рогатої худоби до оптимальних вагових кондицій (420-500 кг у 18-20 місячному віці) в спеціалізованих підприємствах по виробництву яловичини на основі кластеру;
- закупівля молодняку великої рогатої худоби в селянських господарствах з наступним інтенсивним дорощуванням і відгодівлею в спеціалізованих підприємствах;
- розвиток та створення регіональних племінних репродукторів і ферм з метою збільшення кількості спеціалізованих м'ясних порід тварин у скотарстві.

Література

1. Про стратегію трансформації АПК і забезпечення продовольчої безпеки України / За ред. І.І.Лукінова і П.Т.Саблука // Економіка АПК. – 2000. – № 8. – С.3-37.
2. Мойса М.Я., Напрями збільшення виробництва тваринницької продукції / М.Я.Мойса, Н.М.Бурдейна // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С.18-22.
3. Власов В.І. Оцінка споживання основних харчових продуктів в Україні / В.І.Власов, Г.В.Ткач, Б.В.Духницький // Економіка АПК. – 2008. – № 10. – С.3-7.
4. Кирієнко М.М. Сільськогосподарський ринок у сучасній світовій економіці / М.М.Кирієнко, Т.М.Стукач // Економіка АПК. – 2005. – № 4. – С.128-131.
5. Стратегія розвитку м'ясного скотарства в Україні у контексті національної продовольчої безпеки / Укр. акад. аграр. наук, Ін-т розведення і генетики тварин; За ред. М.В.Зубця, І.В. Гузева. – К.: Аграрна наука, 2005. – 174 с.
6. Пабат В.О., Вінничук Д.Т. Практичні рекомендації щодо формування стад м'ясної худоби в Україні / В.О. Пабат, Д.Т. Вінничук. – К.: Наукова думка, 2004. – 62 с.
7. Черкащенко І.І. Справочник по м'ясному скотарству / І.І.Черкащенко. – М.: Колос, 1975. – 240 с.
8. Спека С.С. Поліська м'ясна порода великої рогатої худоби [Текст]: моногр. /Спека С.С. – К.: ДОД ІАЕ УААН, 1999. – 272 с.
9. Лагодієнко В.В. Розвиток агропромислового виробництва: регіональні особливості: [Монографія] / В.В.Лагодієнко. – Львів: ІРД НАН України, 2007. – 292 с.
<http://www.agroperspectiva.com/ru/analytics/2815>